

Grenzen im Wandel

Leben und Zusammenleben in der
Grenzregion Oberwart

Változó határok

Élet és együttélés Felsőőrött

Interreg
AUSTRIA-HUNGARY

Co-funded by
the European Union

mixAge

AN INTEGRATED BORDER REGION

Grenzen verstehen mit mixAge A határok megértése a mixAge segítségével

Was ist eine Grenze? Wie verläuft sie?

Auf einer Landkarte erscheint sie als Linie. In der Realität kann sie jedoch viele Formen annehmen: als Staatsgrenze, Sprachgrenze oder als Unterschied zwischen Religionen, Volksgruppen oder Generationen. Grundstücksgrenzen können Eigentum markieren und in Form von Zäunen zwischen Nachbar:innen trennen. Traditionen und Bräuche können Identität stiften, die anhand kultureller Grenzen Struktur in Gemeinschaften bringen. Grenzen können als Werkzeug zum Ausschluss genutzt werden - allerdings auch als Verbindungsfläche für ein wertschätzendes Miteinander dienen. Schlussendlich sind Grenzen nicht statisch, sondern einem stetigen Prozess der gesellschaftlichen, politischen oder kulturellen Verhandlung und Veränderung unterworfen.

Diese Ausstellung beschäftigt sich mit einigen kulturhistorischen Grenzen und ihren unterschiedlichen Zuständen, die für die Region Oberwart einmal relevant waren oder es heute noch sind.

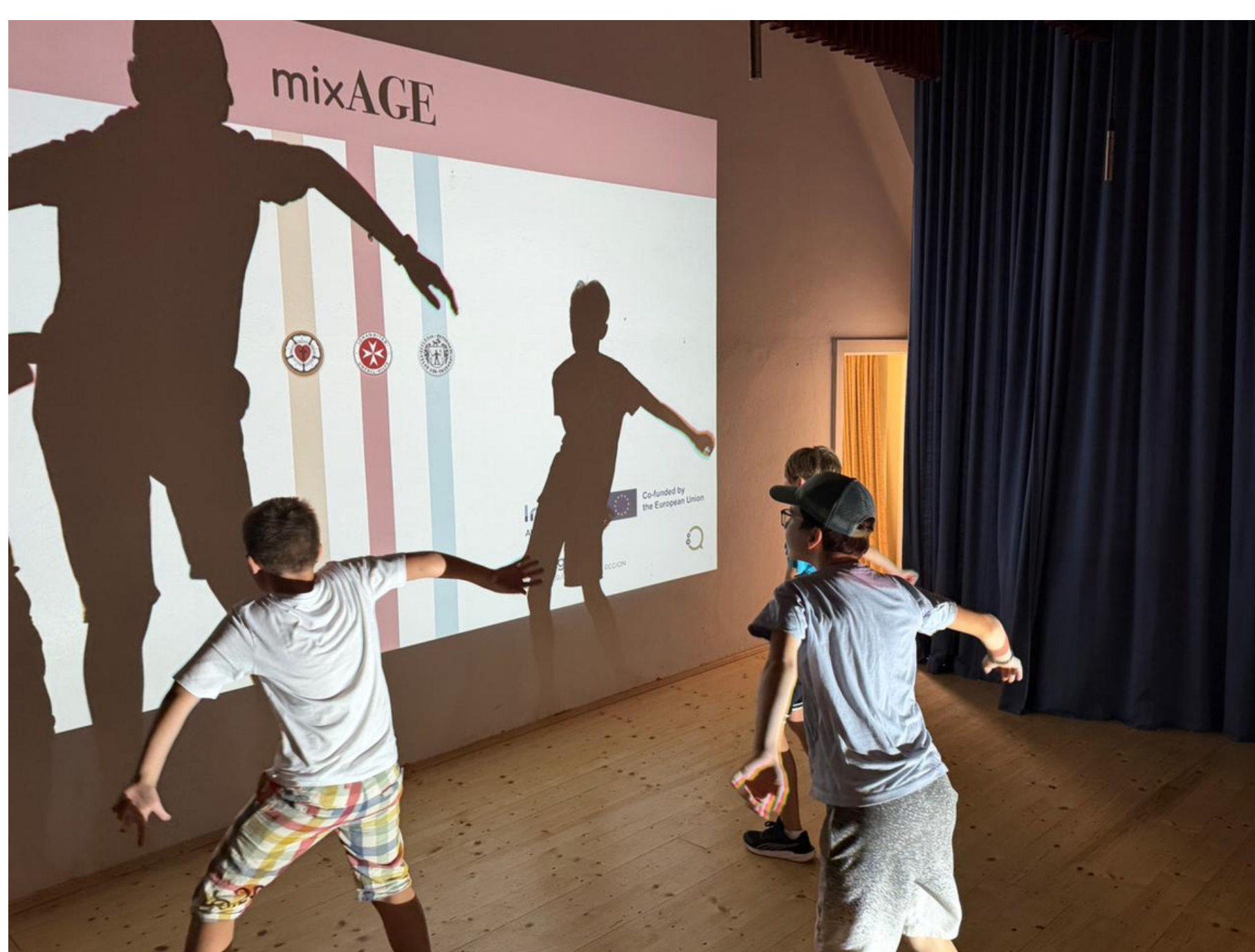
Mi a határ? Hogyan húzódik?

A térképen vonalként jelenik meg. A valóságban azonban sokféle formát ölthet: lehet államhatár, nyelvi határ, vagy vallások, etnikai csoportok, illetve generációk közötti különbség. A telekhatárok kijelölhetik a tulajdon-határokat, és kerítések formájában elválaszthatják a szomszédokat egymástól. A hagyományok és szokások identitást teremthetnek, amelyek a kulturális határok alapján struktúrát adnak a közösségeknek. A határok kikülönítés eszközeként is felhasználhatók - ugyanakkor a tiszteletteljes együttélés összekötő elemeiként is szolgálhatnak. Végül is a határok nem statikusak, hanem a társadalmi, politikai vagy kulturális tárgyalások és változások folyamatos folyamatának vannak kitéve.

Ez a kiállítás néhány kulturális-történelmi határral és azok különböző állapotával foglalkozik, amelyek a felsőöri régió számára relevánsak voltak vagy jelenleg is azok.

Im Rahmen des EU-geförderten Projektes mixAge wurden in Sopron und Oberwart grenzübergreifende Veranstaltungen durchgeführt. Während der Austausch über lokale Kultur, Traditionen und sprachliche Eigenheiten und Verbindungen eine Basis der Programme darstellt, steht die Förderung von Beziehungen zwischen den Generationen im Fokus. Ältere und Jüngere werden in eigens dafür geschaffenen Rahmenprogrammen aneinander herangeführt und haben die Möglichkeit, sich über verschiedene Themen auszutauschen: Omas zeigen den Enkel:innen Familienrezepte, Jugendliche teilen ihre digitalen Fertigkeiten mit Senior:innen, jung und alt übt sich gemeinsam in trendigen Tänzen. Gemeinsam widmet man sich den Generationengrenzen, würdigt und überwindet sie zugleich.

Az EU által támogatott mixAge projekt keretében Sopronban és Felsőőrben határon átnyúló rendezvényeket szerveztek. Míg a helyi kultúrával, hagyományokkal, valamint a nyelvi sajátosságokkal és kapcsolódásokkal kapcsolatos eszmecsere képezi a programok alapját, a lényeg a generációk közötti kapcsolatok erősítése. Az idősebbek és a fiatalok kifejezeten erre a célra létrehozott kísérőprogramok keretében kerülnek kapcsolatba egymással, és lehetőségük nyílik különböző témákról eszmecsere folytatni: A nagymamák megosztják az unokáikkal a családi recepteket, a fiatalok átadják digitális ismereteiket az időseknek, fiatalok és idősek együtt gyakorolják a divatos táncokat. Együtt foglalkoznak a generációk közötti határokkal, egyúttal elismerik és áthidalják azokat.

Veranstaltungen im Rahmen der mixAge-Programme: Computerkurse für die ältere Generation (oben) und Programme für einen gesunden Lebensstil (unten und links).

A mixAge-programok keretében szervezett rendezvények: számítógépes tanfolyamok az idősebb generáció számára (lent) és az egészséges életmódra irányuló programok (lent és balra).

Scan mich für persönliche
Beiträge und Quellen.

Olvasd be a kódot a személyes
bejegyzések és források
megtekintéséhez.

Diese Präsentation wurde im Rahmen des Interreg Programms AT-HU 2021-2027 im Projekt ATHU 0200109 mixAge umgesetzt.
Ez az előadás az Interreg AT-HU 2021-2027 Programban, az ATHU-0200109 mixAge projekt keretében valósult meg.

Grenzen im Wandel

Leben und Zusammenleben in der
Grenzregion Oberwart

Változó határok

Élet és együttélés Felsőőrött

Interreg
AUSTRIA-HUNGARY

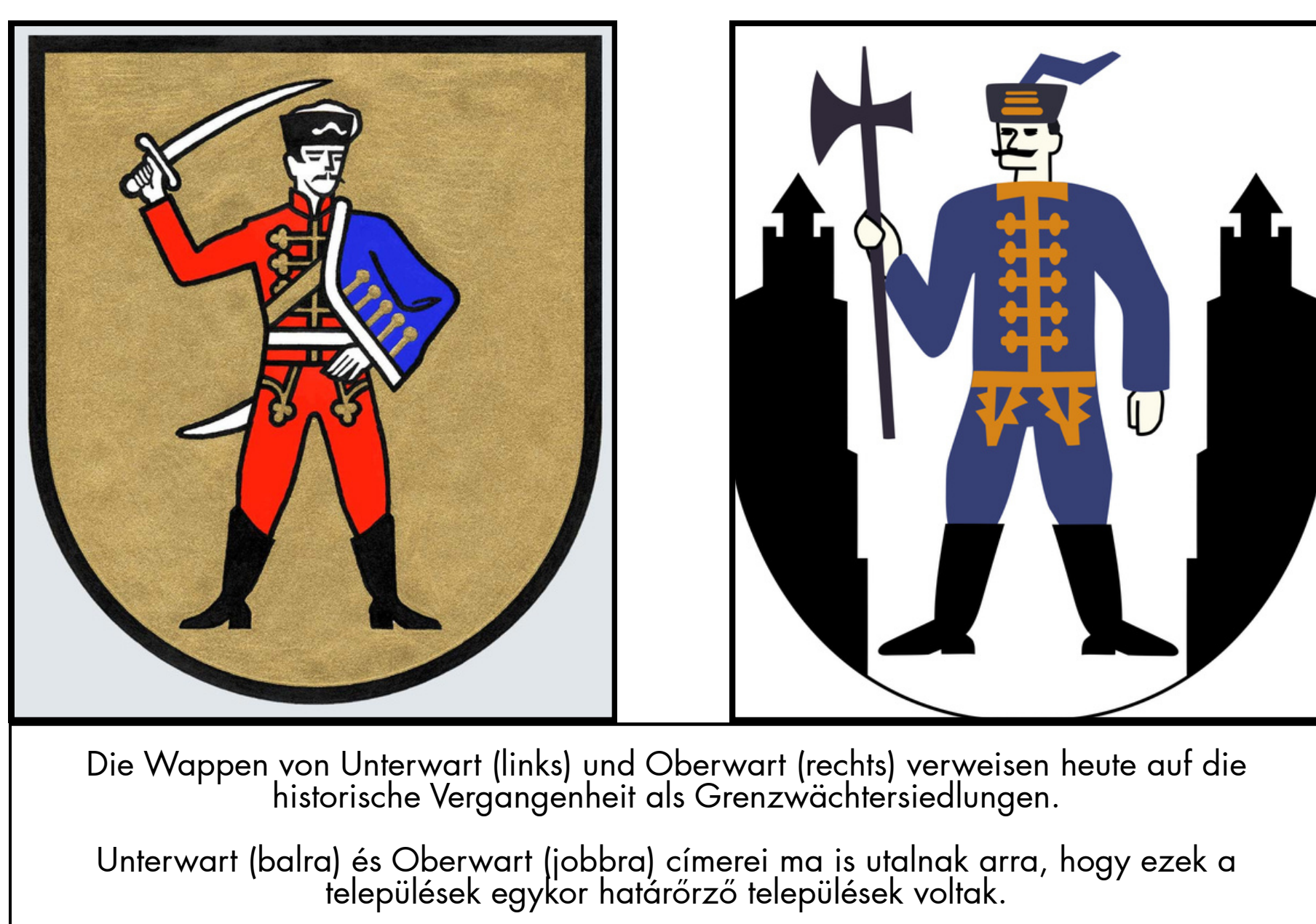
Co-funded by
the European Union

mixAge

AN INTEGRATED BORDER REGION

Die Obere Wart: Grenzwächter, Privilegien und Konfessionen A Felső Őrség: határőrök, kiváltságok és felekezetek

Die Wappen von Unterwart (links) und Oberwart (rechts) verweisen heute auf die historische Vergangenheit als Grenzwächtersiedlungen.

Unterwart (balra) és Oberwart (jobbra) címerei ma is utalnak arra, hogy ezek a települések egykor határőrző települések voltak.

Der Name *Oberwart* verweist auf eine mittelalterliche Aufgabe - jene der Grenzsicherung. In Folge der Landnahme und Sesshaftwerdung der Magyaren ab dem späten 9. Jahrhundert, stellte die Region um Oberwart das westliche Ende des Ungarischen Königreichs dar. Zur Sicherung dieser Gebiete entstand ein System aus Grenzzonen, befestigten Punkten und Grenzwächtersiedlungen. Zu diesen Siedlungen gehörten Oberwart, Unterwart und Siget in der Wart. Ihre Bewohner:innen sollten Wege beobachten, Nachrichten weitergeben und die Grenze schützen.

A *Felsőőr* név egy középkori feladatra utal - a határvédelemre. A 9. század végétől kezdődő magyar terjeszkedés következtében a Felsőőri régió a Magyar Királyság nyugati határát jelentette. Ezeknek a területeknek a védelme érdekében határzónák, erődített pontok és határőr-településekből álló rendszer jött létre. E települések közé tartozott Felsőőr, Alsóőr és Őrisziget. A határőröknek figyelniük kell az utakat, továbbítaniuk kell az információkat és védeniük kell a határt.

Als Gegenleistung erhielten viele Grenzwächter besondere Rechte. Sie unterstanden unmittelbar dem König und wurden dem Kleinadel zugerechnet. Diese Privilegien prägten Grundbesitz, Selbstverständnis und örtliche Gemeinschaft über Jahrhunderte; wesentliche Vorrechte bestanden bis 1848. Allerdings waren nicht alle Menschen der Region gleichermaßen privilegiert. Bauern, Dienstboten, Zugewanderte und Roma lebten unter anderen rechtlichen und wirtschaftlichen Bedingungen.

Ellenszolgáltatásként sok határőr különleges jogokat kapott. Közvetlenül a király alá tartoztak, és a kismanességhez sorolták őket. Ezek a kiváltságok évszázadokon át meghatározó hatással voltak a földbirtoklásra, az önképükre és a helyi közösségre; a legfontosabb kiváltságok 1848-ig fennmaradtak. Ugyanakkor a régió lakói közül nem mindenki részesült egyformán ezekben a kiváltságokban. A parasztok, a cselédek, a bevándorlók és a romák más-más jogi és gazdasági körülmények között éltek.

Adelsbrief für Peter Sterniczky von König Rudolf II. (Prag 1598)

II. Rudolf király által Peter Sterniczkynek kiadott nemességi oklevél (Prága, 1598)

©momenthothek aus "Die Obere Wart" Festschrift zum Gedenken an die Wiedererrichtung der Oberen Wart im Jahre 1907 - 650 Jahre Oberwart

Seit der Reformationszeit nach Luthers Thesenanschlag 1517 entstand eine weitere Form von Grenze: die zwischen Konfessionen. Christliche Bekenntnisse wurden zu gesellschaftlichen Grenzlinien und Feindbildern, die sich im 30 jährigen Krieg (1616-1648) in voller Brutalität entluden - rund ein Drittel der europäischen Bevölkerung starb an den Folgen des Krieges. Die vollkommene Unterdrückung des protestantischen Glaubens gelang in der Region trotz vehementer Versuche der herrschenden Monarchen nicht. Die Gegenreformation kann mit dem Toleranzpatent von Joseph II. 1781 als beendet angesehen werden. Dieses ermöglichte allen Konfessionen eine freiere Ausübung ihrer Religionen und den Bau eigener Bethäuser. Die konfessionellen Grenzen bestehen weiter, jedoch wurde ein Grundstein für gegenseitige Akzeptanz gelegt.

A reformáció ideje óta, miután Luther 1517-ben kifüggesztette tételeit, egy újabb határforma alakult ki: a felekezeti közötti határ. A keresztyén hitvallások társadalmi határvonalakká és ellenségekékké váltak, amelyek a harmincéves háborúban (1616-1648) teljes brutalitással törtek ki - az európai lakosság körülbelül egyharmada halt meg a háború következményeiben. A protestáns hit teljes felszámolása a régióban a heves kísérletek ellenére sem sikerült. Az ellenreformációt II. József 1781-es türelmi rendeletével lezártak lehetett tekinteni. Ez lehetővé tette minden felekezet számára a vallás szabadabb gyakorlását és saját imaházak építését. A felekezeti határok továbbra is fennállnak, de ezzel megalapozódott a kölcsönös elfogadás.

Aus Dankbarkeit für das Toleranzedikt des Kaisers vom Oktober 1781 setzten die Oberwarter Reformierten einen eisernen Doppeladler auf den 1810 erbauten Turm ihrer Kirche. Er wurde erst 1907 im Rahmen von Turmrenovierungen abgenommen (siehe Bild).

Hálójuk jeléül a császár 1781. októberében kiadott türelmi rendeletért az oberwarti reformátusok egy vasból készült kettős sas helyeztek el a templomuk 1810-ben épült tornyán. Ezt csak 1907-ben, a torony felújításának keretében vették le (lásd a képet).

©momenthothek aus der Sammlung von Gerald Jezerniczky

Scan mich für persönliche
Beiträge und Quellen.

Olvasd be a kódot a személyes
bejegyzések és források
megtekintéséhez.

Diese Präsentation wurde im Rahmen des Interreg Programms AT-HU 2021-2027 im Projekt ATHU 0200109 mixAge umgesetzt.
Ez az előadás az Interreg AT-HU 2021-2027 Programban, az ATHU-0200109 mixAge projekt keretében valósult meg.

Grenzen im Wandel

Leben und Zusammenleben in der
Grenzregion Oberwart

Változó határok

Élet és együttélés Felsőőrött

Interreg
AUSTRIA-HUNGARY

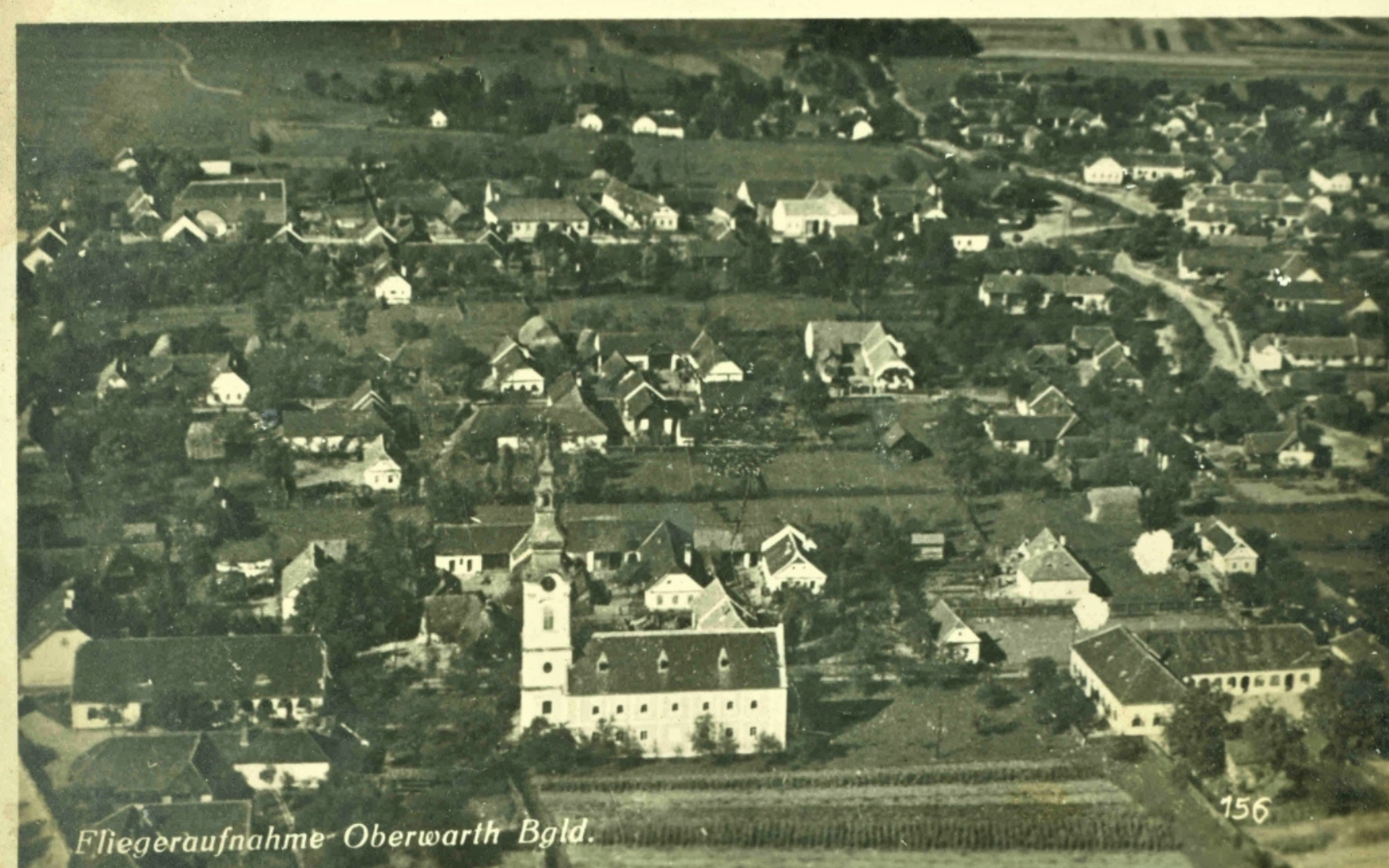
Co-funded by
the European Union

mixAge

AN INTEGRATED BORDER REGION

Ungarisch-reformierte Tradition in Oberwart Glaube, Sprache und Gemeinschaft über Jahrhunderte Felsőőri magyar református hagyomány Hit, nyelv és közösség évszázadokon át

Ansichtskarte: Fliegeraufnahme von Oberwart aus 1936 mit der reformierten Kirche im Vordergrund.
Képeslap: 1936-ban Oberwartból készült légi felvétel, amelyen az előtérben a református templom látható.

©momenthothek aus der Sammlung von Alexander Mohar

Eine Kirchengemeinde seit der Reformationszeit

Die Reformation erreichte das westungarische Gebiet des heutigen Burgenlands im 16. Jahrhundert. Die Evangelische Kirche H.B. datiert die Oberwarter Kirchengemeinde auf 1548; Pfarrer sind dort seit dem späten 16. Jahrhundert belegt. Oberwart gilt damit als älteste reformierte Gemeinde auf heutigem österreichischem Staatsgebiet, deren Tradition seit der Reformationszeit fortbesteht. Sie war eng mit der ungarischsprachigen Bevölkerung und dem Selbstverständnis der privilegierten Grenzwächter verbunden. Reformierter Glaube, ungarische Sprache und örtliche Selbstverwaltung prägten die Gemeinde über Jahrhunderte. Mit dem Anschluss des Burgenlands 1921 kam die ursprünglich ungarischsprachige Gemeinde zu Österreich und wurde Teil der Evangelischen Kirche H.B.

A reformáció óta létező gyülekezet

A reformáció a 16. században érte el a mai Burgenland nyugat-magyarországi területét. A helvét hitvallású evangélikus egyház az felsőőri gyülekezet keletkezését 1548-ra datálja; a 16. század végétől kezdve vannak feljegyzések a helyi lelkészekről. Felsőőr így a mai osztrák államterületen a legrégebbi református gyülekezetnek számít, amelynek hagyománya a reformáció ideje óta fennmaradt. A település szoros kapcsolatban állt a magyar nyelvű lakossággal és a kiváltságos határőrök önértelmezésével. A református hit, a magyar nyelv és a helyi önkormányzat évszázadokon át meghatározó szerepet játszott a település életében. Burgenland 1921-ben történt csatlolásával az eredetileg magyar nyelvű település Ausztriához került, és az Ausztriai Református egyház részévé vált.

Behauptung in der Gegenreformation

Die Gegenreformation setzte die Reformierten im 17. Jahrhundert massiv unter Druck. Oberwart konnte sich jedoch länger behaupten als viele Gemeinden der Umgebung: Die besondere Rechtsstellung der Grenzwächter erschwerte eine Rekatholisierung durch einen Grundherrn. 1673 wurde dennoch die damalige Kirche gewaltsam besetzt und katholisch. Danach feierte die Gemeinde fast ein Jahrhundert in einer Holzkirche Gottesdienst. Aufgrund der Beschlüsse des Ödenburger Landtags von 1681 war Oberwart als „Artikularort“ eine der wenigen zugelassenen reformierten Gottesdienststätten für ein weites Gebiet. 1771–1773 entstand schließlich die heutige Kirche – noch vor dem Toleranzpatent Josephs II. Sie gilt als ältestes eigens als protestantische Kirche errichtetes Gotteshaus im heutigen Österreich.

Az ellenreformáció idején kialakult helyzet

Az ellenreformáció a 17. században hatalmas nyomást gyakorolt a reformátusokra. Oberwart azonban hosszabb ideig tudta megőrizni függetlenségét, mint a környék számos települése: a határőrök különleges jogi helyzete megnehezítette, hogy a földesúr visszatérítse őket a katolikus hitre. 1673-ban azonban az akkori templomot erőszakkal elfoglalták, és katolikus templommá alakították. Ezt követően a gyülekezet közel egy évszázadon át egy fa templomban tartotta istentiszteleteit. Az 1681-es Soproni Országgyűlés határozatai alapján Oberwart, mint „artikularis hely” (megállapodás szerinti település), egy kiterjedt területen az egyetlen engedélyezett református istentiszteleti hely volt. Végül 1771–1773 között épült fel a mai templom – még II. József türelmi rendelete előtt. Ez a mai Ausztria legrégebbi, kifejezetten protestáns templomként emelt istentiszteleti helynek számít.

Glaube als Bildungs- und Kulturtradition

Die reformierte Gemeinde war stets auch Bildungs- und Kulturträgerin. Eine reformierte Schule bestand seit dem 17. Jahrhundert bis zu ihrer Verstaatlichung 1938. Aus einem 1841 geschaffenen Bildungsangebot für Jugendliche ging 1889 der Leseverein der Reformierten Jugend hervor. Bis heute pflegt er besonders die ungarische Sprache und Kultur – mit Bibliothek, Theater, Chor und Volkstanz. Auch im Gottesdienst bleibt die Zweisprachigkeit sichtbar: Deutsch und Ungarisch wechseln regelmäßig, an mehreren Festtagen wird zweisprachig gefeiert. Zugleich ist die Gemeinde fest in der Oberwarter Ökumene verankert, etwa durch gemeinsame Gottesdienste, Jugendangebote und Gebetswochen. So verbindet sie reformierten Glauben, ungarisches Kulturerbe und lokales Gemeinschaftsleben.

A gyülekezet mint oktatási és kulturális hagyomány ápolója

A református gyülekezet mindig is az oktatás és a kultúra hordozója volt. A 17. századtól egészen az 1938-as államosításáig működött egy református iskola. Az 1841-ben létrehozott ifjúsági oktatási programból 1889-ben alakult meg a Református Ifjúsági Olvasókör egyesülete. A mai napig különösen a magyar nyelvet és kultúrát ápolja – könyvtárral, színházzal, kórossal és néptáncsal. Az istentiszteleteken is látható a kétnyelvűség: a német és a magyar nyelv rendszeresen váltakozik, számos ünnepnapon pedig kétnyelvű istentiszteletet tartanak. Ugyanakkor a gyülekezet szilárdan beágyazódott az oberwarti ökumenikus mozgalomba, például közös istentiszteletek, ifjúsági programok és imahét keretében. Így ötvözi a református hitet, a magyar kulturális örökséget és a helyi közösségi életet.

Theatergruppe des reformierten Lesevereins (oben 1924, unten 1957)

A református olvasóegyesület színházi csoportja (felső kép: 1924, alsó kép: 1957)

©momenthothek aus den Sammlungen von Fam. Gangoly und Fam. Seidl

Ankunft und Dienstantritt von Dr. Emmerich Gyenge. 1953. Er wird der Gemeinde fast 40 Jahre als Pfarrer dienen.

Dr. Emmerich Gyenge érkezése és hivatalba lépése 1953-ban. Közel 40 éven át szolgált majd a gyülekezetben lelkészként.

©momenthothek aus der Sammlung von Esther Engelmeyer

Scan mich für persönliche
Beiträge und Quellen.

Olvasd be a kódot a személyes
bejegyzések és források
megtekintéséhez.

Diese Präsentation wurde im Rahmen des Interreg Programms AT-HU 2021–2027 im Projekt ATHU 0200109 mixAge umgesetzt.
Ez az előadás az Interreg AT-HU 2021–2027 Programban, az ATHU-0200109 mixAge projekt keretében valósult meg.

Grenzen im Wandel

Leben und Zusammenleben in der
Grenzregion Oberwart

Változó határok

Élet és együttélés Felsőőrött

Interreg
AUSTRIA-HUNGARY

Co-funded by
the European Union

mixAge

AN INTEGRATED BORDER REGION

Vom gemeinsamen Raum zur Staatsgrenze A közös tértől az államhatár keletkezéséig

Karte von Österreich-Ungarn (1914) | Ausztria-Magyarország térképe (1914)

Trajan117, Wikimedia Commons, CC BY-SA 3.0

Im 19. Jahrhundert gehörte Oberwart zum Königreich Ungarn und zum Komitat Vas (Eisenburg). Westlich der Region verlief die Grenze zu den österreichischen Ländern Steiermark und Niederösterreich. Sie war keine Außengrenze der Habsburgermonarchie, sondern eine politische und administrative Trennlinie. Bereits 1851 wurde die innere Zollgrenze aufgehoben; nach dem Ausgleich von 1867 besaßen Österreich und Ungarn getrennte Verwaltungen, bildeten aber weiterhin ein gemeinsames Zoll- und Handelsgebiet. Für Handel, Arbeit und persönliche Kontakte blieb der Raum daher vergleichsweise durchlässig. Oberwart entwickelte sich zugleich zum regionalen Zentrum: 1841 erhielt es das Marktrecht, 1864 wurde es Bezirksvorort und 1888 über die Bahn nach Steinamanger angebunden. Im späten Jahrhundert gewann Ungarisch in Verwaltung und Schule an Bedeutung, während der Alltag mehrsprachig blieb.

A 19. században Felsőőr a Magyar Királysághoz és Vas megyéhez tartozott. A régiótól nyugatra húzódott a határ az osztrák Stájerország és Alsó-Ausztria tartományokkal. Ez nem a Habsburg-monarchia külső határa volt, hanem politikai és közigazgatási elválasztóvonal. Már 1851-ben eltörölték a belső vámhatárt; az 1867-es kiegyezést követően Ausztria és Magyarország külön közigazgatással rendelkezett, de továbbra is közös vám- és kereskedelmi területet alkotott. A kereskedelem, a munka és a személyes kapcsolatok számára ezért a tér viszonylag nyitott maradt. Felsőőr egyúttal regionális központtá fejlődött: 1841-ben megkapta a vásárjogot, 1864-ben a járás székhelyévé vált, 1888-ban pedig vasúti összeköttetést kapott Szombathellyel. A század végén a magyar nyelv egyre nagyobb jelentőségre tett szert a közigazgatásban és az iskolákban, míg a mindennapi élet továbbra is többnyelvű maradt.

Mit dem Zerfall der Monarchie 1918 wurde aus der bisherigen Trennlinie die Frage einer internationalen Staatsgrenze. Der Vertrag von Saint-Germain vom 10. September 1919 sprach „Deutsch-Westungarn“ Österreich zu; der Vertrag von Trianon vom 4. Juni 1920 bestätigte die Abtretung aus ungarischer Sicht. Die Verträge legten den Grenzverlauf jedoch nur in groben Zügen fest; die genaue Linie sollte eine interalliierte Grenzkommision bestimmen. Die für den 28. August 1921 vorgesehene Übergabe scheiterte am bewaffneten Widerstand ungarischer Freischärler. Am 3. Oktober wurde die Übergabe im Ödenburger Protokoll erneut festgeschrieben, am 4. Oktober rief Pál Prónay in Oberwart die kurzlebige Republik „Leitha-Banschaft“ aus. Unter italienischer Vermittlung verpflichtete sich Ungarn im Venediger Protokoll vom 13. Oktober zur Räumung; Österreich akzeptierte dafür eine Volksabstimmung in Ödenburg/Sopron und acht Nachbargemeinden.

A monarchia 1918-as összeomlásával a korábbi elválasztóvonal nemzetközi államhatárrá változott. Az 1919. szeptember 10-i Saint-Germain-i szerződés „Német-Nyugat-Magyarországot” Ausztriának ítélte; az 1920. június 4-i trianoni szerződés magyar szempontból megerősítette az átengedést. A szerződések azonban csak nagy vonalakban határozták meg a határ vonalát; a pontos vonalat egy szövetségesek közötti határbizottságnak kellett megállapítania. Az 1921. augusztus 28-ára tervezett átadás a magyar önkéntes milíciák fegyveres ellenállása miatt meghiúsult. Október 3-án az átadást az Ödenburgi Jegyzőkönyvben ismét rögzítették, október 4-én pedig Prónay Pál Felsőőrben kikiáltotta a rövid életű „Lajtabánságot”. Olasz közvetítéssel Magyarország az október 13-i Venediger-jegyzőkönyvben kötelezte magát a terület kiürítésére; Ausztria cserébe elfogadta, hogy Sopronban és nyolc szomszédos településen népszavazást tartsanak.

Gruppe von vier Freischärlern aus dem "Freischärlerstaat" Leitha-Banschaft (1921)

Négy partizánból álló csoport a Lajtabánság „partizánállamból” (1921)

©momenthothek aus der Sammlung von Alexander Mohat

Der größte Teil des Burgenlandes wurde am 5. Dezember 1921 Österreich übergeben. Ödenburg/Sopron blieb nach Voksabstimmungen vom 14. und 16. Dezember mit insgesamt 65,1 % der Stimmen bei Ungarn. Der genaue Grenzverlauf blieb aber bis 1923 umstritten. Für die Menschen entstanden nun reale Hindernisse: Äcker, Verwandtschaften, Pfarren, Märkte und Verkehrswege lagen plötzlich in zwei Staaten. Grenzscheine, Zoll und neue Behörden prägten den Alltag. Ungarischsprachige Oberwarter wurden durch die Grenzziehung zu einer Minderheit in Österreich, und wirtschaftliche sowie administrative Beziehungen verlagerten sich zunehmend nach Westen.

Burgenland legnagyobb részét 1921. december 5-én átadták Ausztriának. Ödenburg/Sopron a december 14-i és 16-i népszavazások eredményeként – összesen 65,1 %-os szavazati aránnyal – Magyarországnál maradt. A pontos határvonal azonban 1923-ig vitatott maradt. Az emberek számára ezzel valós akadályok keletkeztek: a mezőgazdasági területek, a rokoni kapcsolatok, az egyházközösségek, a piacok és a közlekedési útvonalak hirtelen két állam területén feküdtek. A határátlépési engedélyek, a vámok és az új hatóságok jellemezték a mindennapi életet. A felsőőri magyar anyanyelvűek Ausztriában kisebbséggé váltak, és a gazdasági, valamint közigazgatási kapcsolatok egyre inkább nyugat felé helyeződtek át.

Einmarsch österreichischer Gendarmie-Truppen in Oberwart zur Beendigung des "Freischärlerstaates" Leitha-Banschaft (1921)

Osztrák csapatok bevonulása Felsőőrbe a Lajtabánság felszámolása érdekében (1921)

©momenthothek aus der Sammlung von Alexander Mohat

Scan mich für persönliche
Beiträge und Quellen.

Olvasd be a kódot a személyes
bejegyzések és források
megtekintéséhez.

Diese Präsentation wurde im Rahmen des Interreg Programms AT-HU 2021-2027 im Projekt ATHU 0200109 mixAge umgesetzt.
Ez az előadás az Interreg AT-HU 2021-2027 Programban, az ATHU-0200109 mixAge projekt keretében valósult meg.

Grenzen im Wandel

Leben und Zusammenleben in der
Grenzregion Oberwart

Változó határok

Élet és együttélés Felsőőrött

Interreg
AUSTRIA-HUNGARY

Co-funded by
the European Union

mixAge

AN INTEGRATED BORDER REGION

Gesellschaftliche Grenzen als Waffen der Unterdrückung A társadalmi határok mint az elnyomás fegyverei

Eine Postkarte zeigt die Roma-Siedlung von Oberwart 1930

Egy képeslap a felsőőri roma telepét ábrázolja 1930-ból

©momenthothek aus der Sammlung von Hilde Posch

Ausgrenzung wird Politik

Wie weit diese Entwicklung schon vor dem Nationalsozialismus in Österreich ging, zeigt die sogenannte „Zigeunerkonferenz“ vom 15. Jänner 1933 in Oberwart. Vertreter von Landesregierung, Parteien, Gemeinden, Justiz und Gendarmerie berieten dort bereits über Möglichkeiten staatlich organisierter Entrechtung und Vertreibung der lokalen Romabevölkerung. Der Nationalsozialismus erfand den Antiziganismus nicht neu, radikalisierte bestehende Vorurteile und Verwaltungspraktiken jedoch zu einer rassistisch begründeten Verfolgungspolitik. Auch der nationalsozialistische Antisemitismus griff jahrhundertealte Feindbilder auf. Mit den 1938 in Österreich eingeführten „Nürnberger Gesetzen“ wurde schließlich die von den Nationalsozialisten definierte „Abstammung“ zur Grundlage völliger Entrechtung.

Vorurteile werden ausgrenzende Kategorien

Antisemitismus und Antiziganismus entstanden nicht erst mit dem Nationalsozialismus. Jüdinnen und Juden sowie Roma und Romnija waren schon zuvor mit religiösen, sozialen und zunehmend rassistischen Zuschreibungen und Vorurteilen konfrontiert. In Oberwart bestand seit dem 19. Jahrhundert eine wachsende jüdische Gemeinde, jüdische Oberwarterinnen und Oberwarter waren Teil des wirtschaftlichen, schulischen und gesellschaftlichen Lebens. Die Oberwarter Romasiedlung lag räumlich an der Peripherie. In der Zwischenkriegszeit wurden Roma im Burgenland zunehmend behördlich erfasst: Listen und Karteien entstanden, Menschen wurden registriert, fotografiert und mit Fingerabdrücken erfasst. Gesellschaftliche Abgrenzung wurde damit zunehmend zu Verwaltungspraxis.

Az előítéletek kirekesztő kategóriákká válnak

Az antiszemitizmus és az antiziganizmus nem a náciizmus idején jelent meg először. A zsidók, valamint a romák már korábban is szembesültek vallási, társadalmi és egyre inkább rasszista címkékkel és előítéletekkel. Felsőőrben a 19. század óta egyre növekvő zsidó közösség élt, a felsőőri zsidók pedig a gazdasági, oktatási és társadalmi élet szerves részét képezték. A felsőőri roma település földrajzilag a periférián helyezkedett el. A két világháború közötti időszakban a burgenlandi romákat egyre inkább hatósági nyilvántartásba vették: listák és kartotékok készültek, az embereket nyilvántartásba vették, lefényképezték és ujjlenyomatot vettek tőlük. A társadalmi kirekesztés így egyre inkább közigazgatási gyakorlattá vált.

A kirekesztés politikává válik

Hogy ez a folyamat Ausztriában már a náciizmus előtt milyen messzire jutott, azt az 1933. január 15-én Felsőőrben tartott úgynevezett „cigánykonferencia” is mutatja. A tartományi kormány, a politikai pártok, az önkormányzatok, az igazságszolgáltatás és a csendőrség képviselői már ott megvitatták a helyi roma lakosság államilag szervezett jogfosztásának és elűldözésének lehetőségeit. A nemzetiszocializmus nem találta fel újra a cigányellenességet, de a már meglévő előítéleteket és közigazgatási gyakorlatokat olyan mértékben radikalizálta, hogy azok rasszista alapú üldözési politikává alakultak. A nemzetiszocialista antiszemitizmus is évszázados ellenségeképeket vett át. Az 1938-ban Ausztriában bevezetett „nürnbergi törvényekkel” végül a nemzetiszocialisták által meghatározott „származás” vált a teljes jogfosztás alapjává.

Spielende Roma-Kinder während die Teilnehmer der „Zigeunerkonferenz“ im Hintergrund die Siedlung besichtigen, 1933.

Játzó roma gyerekek, miközben a háttérben a „cigánykonferencia” résztvevői megtekintik a telepet, 1933.

©momenthothek aus Digitale Sammlung Langer/Schober

Am 11.03.1938, zwei Tage vor der offiziellen Machtübernahme der Nationalsozialisten in Österreich, marschierten über 11.000 Unterstützer der Nationalsozialisten aus der Region in Oberwart auf. Beträchtliche Teile der österreichischen Bevölkerung begrüßten den „Anschluss“ mit Jubel.

1938. március 11-én, két nappal azelőtt, hogy a nemzetiszocialisták hivatalosan átvették a hatalmat Ausztriában, a régióból több mint 11 000 nemzetiszocialista támogató vonult fel Felsőőrben. Az osztrák lakosság jelentős része örömmel fogadta az „Anschluss”-t.

©momenthothek aus der Sammlung von Tillfried Schober

Ausgrenzung führt zu Völkermord

Die nationalsozialistische Führung setzte diese gesellschaftliche Abgrenzung mit staatlicher Gewalt durch und industrialisierte rassistische und politische Verfolgung. Die israelitische Kultusgemeinde in Oberwart wurde aufgelöst, Menschen gedemütigt, enteignet und zur Flucht gezwungen; das Kaufhaus der Familie Löwy wurde beschlagnahmt und für Verhöre genutzt. Einige konnten ins Ausland entkommen, andere wurden ermordet. Roma und Romnija verloren Rechte und Erwerbsmöglichkeiten, Kinder wurden vom Schulbesuch ausgeschlossen, Erwachsene zur Zwangsarbeit verpflichtet. Es folgten Verhaftungen und Deportationen in Arbeits- und Konzentrationslager sowie in Ghettos und Vernichtungsstätten. Nur wenige Oberwarter Roma und Romnija kehrten nach 1945 zurück.

Behörden, Gesetze, Akten, Eigentumsentzug und lokale Mitwirkung machten aus gesellschaftlicher Ausgrenzung organisierte Verfolgung und schließlich Völkermord.

A kirekesztés népiertáshoz vezet

A náci vezetés állami erőszakkal érvényesítette ezt a társadalmi elkülönítést, és ipari méretekre bővítette a faji és politikai üldözést. A felsőőri zsidó közösséget feloszlatták, az embereket megalázták, kifosztották és menekülésre kényszerítették; a Benő Löwy család áruházát elkobozták és kihallgatásokra használták. Néhányan külföldre menekültek, másokat meggyilkoltak. A romák és a romniák elvesztették jogait és megélhetési lehetőségeiket, a gyermekeket kizárták az iskolából, a felnőtteket pedig kényszermunkára kötelezték. Ezt letartóztatások és deportálások követték munkatáborokba, koncentrációs táborokba, valamint gettókba és megsemmisítő táborokba. 1945 után csak kevesen tértek vissza a felsőőri romák és romniák közül.

A hatóságok, a törvények, az iratok, a vagyonelkobzás és a helyi lakosság közreműködése a társadalmi kirekesztést szervezett üldözéssé, végül pedig népiertássá alakította.

Das Kaufhaus des Benő Löwy (hier in etwa 1918) fester Bestandteil des Oberwarter Wirtschaftslebens, bevor die Familie von den Nationalsozialisten vertrieben und ihr Eigentum beschlagnahmt wurde.

Benő Löwy áruháza (itt körülbelül 1918-ban) a felsőőri gazdasági élet szerves része volt, mielőtt a családot a náci elűzték, és vagyonukat elkobozták.

©momenthothek aus der Sammlung von Alexander Mohat

Scan mich für persönliche
Beiträge und Quellen.

Olvasd be a kódot a személyes
bejegyzések és források
megtekintéséhez.

Diese Präsentation wurde im Rahmen des Interreg Programms AT-HU 2021-2027 im Projekt ATHU 0200109 mixAge umgesetzt.
Ez az előadás az Interreg AT-HU 2021-2027 Programban, az ATHU-0200109 mixAge projekt keretében valósult meg.

Grenzen im Wandel

Leben und Zusammenleben in der Grenzregion Oberwart

Változó határok

Élet és együttélés Felsőőrött

Interreg
AUSTRIA-HUNGARY

Co-funded by
the European Union

mixAge

AN INTEGRATED BORDER REGION

Leben am Eisernen Vorhang Élet a vasküggöny mentén

Ein Stacheldrahtzaun, als Teil des streng bewachten Grenzschutzsystems, das Europa über einige Jahrzehnte physisch teilte.

Egy szögesdrót kerít, amely annak a szigorúan őrzött határvédelmi rendszernek a része volt, amely évtizedeken át fizikailag elválasztotta Európát.

Pastorius, Wikimedia Commons, CC BY-SA 4.0

Nach dem Zweiten Weltkrieg wurde die österreichisch-ungarische Grenze Teil der politischen und militärischen Trennung Europas. Die Besatzungsjahre 1945-1955 waren im Brudenland vor allem zu Beginn geprägt von Gewalttaten und Raubüberfällen durch russische Besatzungssoldaten und Kriminellen in russischen Uniformen. Bereits 1948 begann die Volksrepublik Ungarn mit dem Aufbau eines dichten Systems an Stacheldrahtverhauen, Wachtürmen, Scheinwerfern, Stolperdrähten und Minen. Im März 1949 war der Teil des "Eisernen Vorhangs" fertig - er wird Familien und Freunde über vier Jahrzehnte voneinander trennen, zahlreiche menschliche Tragödien hervorbringen und die ungarisch-sprachige Minderheit in Österreich weitgehend kulturell isolieren.

A második világháború után az osztrák-magyar határ Európa politikai és katonai megosztottságának részévé vált. A 1945-1955 közötti megszállási éveket Burgenlandban - főként az elején - az orosz megszálló katonák és orosz egyenruhát viselő bűnözők által elkövetett erőszakos cselekmények és rablások jellemezték. Már 1948-ban megkezdte a Magyar Népköztársaság egy sűrű rendszer kiépítését, amely szögesdrót-akadályokból, őrtornyokból, reflektorokból, akadálydrótokból és aknákból állt. 1949 márciusában elkészült a „vasfüggöny” egy szakasza - ez több mint négy évtizeden át elválasztotta egymástól a családtagokat és a barátokat, számtalan emberi tragédiát okozott, és a magyar anyanyelvű kisebbséget Ausztriában nagyrészt kulturálisan elszigetelte.

Das Gebiet Nahe der Grenze wurde "Todeszone" genannt und das war nicht bloß ein Name. Unzählige Personen wurden im Zuge von Versuchen die Grenze zu überqueren getötet. Im Zuge des Ungarnaufstandes wurden ab März 1956 die Grenzsperrungen teilweise abgebaut, Familien und Freunde konnten sich wiedersehen, es kam zu Freudenkundgebungen und Tausende nutzten die Gelegenheit, um in den Westen zu fliehen. Doch das Fenster der freieren Grenzen war nur kurz geöffnet. Ab November 1956 übernahm die Rote Armee die erneute Abriegelung der Ungarisch-Österreichischen Grenze und ersetzte das Grenzpersonal zum Teil mit Russen. Die "Todeszone" wurde wieder aufgebaut und damit die beinahe Komplettabtötung - wenn es auch weiterhin zu regelmäßigen Fluchtversuchen kam.

A határ közelében fekvő területet „halálzónának” nevezték, és ez a kifejezés nem csupán egy név volt. Számtalan embert megöltek, amikor megpróbálták átlépni a határt. A magyar forradalom idején, 1956 márciusától kezdve, részben lebontották a határzárakat, a családtagok és barátok újra találkozhattak, örömteli ünnepségekre került sor, és ezek éltek a lehetőséggel, hogy nyugatra meneküljenek. De a szabadabb határok ablaka csak rövid ideig maradt nyitva. 1956 novemberétől a Vörös Hadsereg vette át a magyar-osztrák határ újbóli lezárását, és a határőrség egy részét oroszokkal váltotta fel. Újra létrehozták a „halálzónát”, és ezzel a határ szinte teljes elzárását - bár továbbra is rendszeresen voltak menekülési kísérletek.

Ab 1987 galten Ungarns Grenzanlagen als veraltet, fehleranfällig und teuer in der Instandhaltung. 1989 beschloss das Politbüro ihren vollständigen Abbau, der ab April in einer geheimen Übung begann. Am 2. Mai wurde die elektrische Signalanlage abgeschaltet, am 27. Juni durchtrennten die Außenminister Horn und Mock symbolisch den Stacheldraht. Den entscheidenden Durchbruch brachte das Paneuropäische Picknick am 19. August 1989 bei St. Margarethen: Bei einer für drei Stunden angekündigten symbolischen Grenzöffnung nutzten über 600 DDR-Bürger:innen die Gelegenheit zur Flucht in den Westen - der erste Massensexodus seit dem Mauerbau. Kurz darauf, am 11. September, öffnete Ungarn die Grenzen endgültig für alle Flüchtlinge - Ende 1989 fällt der "Eiserne Vorhang" auch in Berlin (Mauerfall) und der ehemaligen Tschechoslowakei. Die Grenzen werden geöffnet.

1987-től kezdve Magyarország határvédelmi rendszerét elavultnak, hibára hajlamosnak és karbantartása szempontjából költségesnek tartották. 1989-ben a Politikai Hivatal elhatározta a rendszer teljes lebontását, amely áprilisban egy titkos gyakorlat keretében meg is kezdődött. Május 2-án kikapcsolták az elektromos jelzőrendszert, június 27-én pedig Horn és Mock külügyminiszterek szimbolikusán átvágták a szögesdrótot. A döntő áttörést az 1989. augusztus 19-én St. Margarethen közelében megrendezett Páneurópai Piknik hozta meg: a három óra bejelentett szimbolikus határnyitás alkalmával több mint 600 kelet-német állampolgár élt a lehetőséggel, hogy nyugatra szökjön - ez volt az első tömeges kivándorlás a fal felépítése óta. Röviddel ezután, szeptember 11-én, Magyarország végleg megnyitotta határait minden menekült előtt - 1989 végén a „vasfüggöny” Berlinben (a fal leomlása) és a volt Csehszlovákiában is leomlik. Megnyílnak a határok.

Einladungs-Flyer für das Pan-Europäische Picknick in Sopron am 19.08.1989.

Meghívószórólap a 1989. augusztus 19-én Sopronban megrendezett páneurópai piknikre táron.

Der Fall des „Eisernen Vorhangs“ an der ungarisch-österreichischen Grenze. A „vasfüggöny” lebontása a magyar-osztrák határon.

URBAN TAMÁS, Wikimedia Commons, CC BY-SA 3.0

Scan mich für persönliche
Beiträge und Quellen.

Olvasd be a kódot a személyes
bejegyzések és források
megtekintéséhez.

Diese Präsentation wurde im Rahmen des Interreg Programms AT-HU 2021-2027 im Projekt ATHU 0200109 mixAge umgesetzt. Ez az előadás az Interreg AT-HU 2021-2027 Programban, az ATHU-0200109 mixAge projekt keretében valósult meg.

Grenzen im Wandel

Leben und Zusammenleben in der
Grenzregion Oberwart

Változó határok

Élet és együttélés Felsőőrött

Interreg
AUSTRIA-HUNGARY

Co-funded by
the European Union

mixAge

AN INTEGRATED BORDER REGION

Offene Grenze – bleibende Grenzen? Nyitott határ – megmaradó határok?

Aufgelassener Grenzübergang Güns, 2009
A bezárt Köszeg határátkelőhely, 2009
Pan Peter, Wikimedia Commons, gemeinfrei

Mit dem Ende des Eisernen Vorhangs veränderte sich der Grenzraum grundlegend. Seit dem 21. Dezember 2007 gehört die österreichisch-ungarische Grenze zum Schengen-Binnenraum. Eine Grenze, die Menschen über Jahrzehnte getrennt hatte, wurde wieder leichter überschreitbar: für Familienbesuche, Arbeit, Bildung, Kultur und alltägliche Begegnungen. Aus einer europäischen Randlage entstand wieder ein Raum engerer nachbarschaftlicher Beziehungen.

A vasfüggöny leomlásával a határvidék alapvetően megváltozott. 2007. december 21. óta az osztrák-magyar határ a schengeni térséghez tartozik. Az a határ, amely évtizedeken át elválasztotta az embereket, ismét könnyebben átléphetővé vált: családi látogatások, munka, oktatás, kultúra és mindennapi találkozások céljából. Az európai perifériából ismét a szorosabb szomszédsági kapcsolatok területe lett.

Auch gesellschaftliche Grenzen wurden neu verhandelt. Minderheiten erhielten stärkere rechtliche und institutionelle Möglichkeiten, ihre Sprache und Kultur sichtbar zu leben. 1989 entstand in Oberwart mit dem Verein Roma die erste Roma-Organisation Österreichs; 1993 wurden Roma als österreichische Volksgruppe anerkannt. Das Minderheiten-Schulgesetz für das Burgenland von 1994 stärkte kroatische und ungarische Bildungsangebote. Das Volksgruppengesetz schützt die autochthonen Volksgruppen; in Oberwart kann Ungarisch bei bestimmten Behörden zusätzlich zu Deutsch als Amtssprache verwendet werden. Kulturvereine, Schulen, Medien und Kulturinitiativen tragen Sprache, Erinnerung und Tradition weiter. Neben vielen positiven Entwicklungen dürfen aber auch die negativen Einschnitte nicht in Vergessenheit geraten, so das durch einen rechtsextremen Fanatiker verübte rassistische motivierte Attentat, bei dem 1995 vier Oberwarter Roma - Erwin Horvath, Karl Horvath, Peter Sarközi und Josef Simon - gewaltsam ihr Leben verloren.

A társadalmi határok is újratárgyalásra kerültek. A kisebbségek nagyobb jogi és intézményi lehetőségeket kaptak ahhoz, hogy nyelvüket és kultúrájukat nyíltan gyakorolhassák. 1989-ben Felsőőrben megalakult a „Verein Roma” nevű egyesület, Ausztria első roma szervezete; 1993-ban a romákat osztrák népcsoportként ismerték el. A Burgenlandra vonatkozó, 1994-es kisebbségi iskolatörvény megerősítette a horvát és magyar nyelvű oktatási kínálatot. A nemzeti kisebbségekről szóló törvény védi az őshonos nemzeti kisebbségeket; Felsőőrben a magyar nyelv a német mellett hivatalos nyelvként is használható bizonyos hatóságoknál. A kulturális egyesületek, az iskolák, a média és a kulturális kezdeményezések őrzik és továbbadják a nyelvet, az emlékezetet és a hagyományokat. A számos pozitív fejlemény mellett azonban a negatív eseményekről sem szabad megfeledkezni, így például a, egy stájerországi fanatikus által elkövetett rasszista indíttatású merényletről, amelynek során 1995-ben négy felsőőri roma - Erwin Horvath, Karl Horvath, Peter Sarközi és Josef Simon - erőszakos halált halt.

Denkmal in Erinnerung an das Rohrbomben-Attentat in Oberwart. Errichtet 1998 und gestaltet von Vitus Gombots.
A felsőőri csőbomba-merénylet emlékére emelt emlékmű. 1998-ban állították fel, tervezője Vitus Gombots.

©momenthothek von CC Priwo

Ökumenischer Gottesdienst mit den amtierenden Stadtpfarrer:innen 2020 - v.l.n.r.: László Guthy, Sieglinde Pfänder, Richárd Kádas, Erich Seifner
Ökumenikus istentisztelet a jelenleg hivatalban lévő városi lelkészekkel, 2020 – balról jobbra: László Guthy, Sieglinde Pfänder, Richárd Kádas, Erich Seifner
©momenthothek aus der Festschrift „250 Jahre Reformierte Kirche Oberwart“

Vielfalt zeigt sich in Oberwart nicht nur in Sprache und Herkunft. Römisch-katholische, evangelische und reformierte Gemeinden pflegen bewusst eine Tradition ökumenischer Zusammenarbeit – etwa durch gemeinsame Gottesdienste, eine ökumenische Kirchenzeitung sowie Kinder- und Jugendprogramme. Deutsch, Ungarisch, Burgenlandkroatisch und Romanes gehören zur sprachlichen Vielfalt der Stadt. Zusammenleben bedeutet dabei nicht „Grenzenlosigkeit“: Unterschiede dürfen bestehen und sichtbar sein. Entscheidend ist, ob Grenzen zur Abwertung und zum Ausschluss dienen – oder ob wir ihnen mit Neugier, Respekt und gleichen Rechten begegnen. Gemeinschaft entsteht nicht dadurch, dass alle gleich werden, sondern dort, wo die Vielfalt geschätzt wird und Begegnung möglich bleibt.

Felsőőrben azonban a sokszínűség nem csupán a nyelvben és a származásban nyilvánul meg. A római-katolikus, evangélikus és református gyülekezetek tudatosan ápolják az ökumenikus együttműködést – például közös istentiszteletek, egy ökumenikus egyházi újság, valamint gyermek- és ifjúsági programok révén. A német, a magyar, a burgenlandi horvát és a romanés nyelv is része a város nyelvi sokszínűségének. Az együttélés nem jelenti azt, hogy „nincsenek határok”: a különbségek megmaradhatnak és láthatók is lehetnek. A döntő kérdés az, hogy a határok a leértékelésre és a kirekesztésre szolgálnak-e – vagy pedig kíváncsisággal, tisztelettel és egyenlő jogokkal viszonyulunk hozzájuk. A közösség nem azáltal jön létre, hogy mindenki egyformává válik, hanem ott, ahol elismerik a sokféleséget, és ahol továbbra is lehetséges a találkozás.

Grenzen als Chancen- A határok, mint lehetőség

Grenzen gehören zum menschlichen Zusammenleben. Sie markieren Räume, Sprachen, Religionen, Generationen Erfahrungen und Zugehörigkeiten. Gefährlich werden sie dort, wo aus Unterschieden Hierarchien, Ausgrenzung und Feindbilder entstehen. Ein respektvolles Miteinander verlangt daher nicht, Grenzen zu leugnen, sondern sie wahrzunehmen, zu verstehen und immer wieder überschreitbar zu machen.

A határok az emberi együttélés szerves részét képezik. Területeket, nyelveket, vallásokat, generációkat, tapasztalatokat és hovatartozásokat jelölnek ki. Akkor válnak veszélyessé, amikor a különbségekből hierarchiák, kirekesztés és ellenségek alakulnak ki. A tiszteletteljes együttélés ezért nem a határok tagadását követeli meg, hanem azok észlelését, megértését és azt, hogy azokat újra és újra átléphetővé tegyük.

Scan mich für persönliche
Beiträge und Quellen.

Olvasd be a kódot a személyes
bejegyzések és források
megtekintéséhez.

Diese Präsentation wurde im Rahmen des Interreg Programms AT-HU 2021-2027 im Projekt ATHU 0200109 mixAge umgesetzt.
Ez az előadás az Interreg AT-HU 2021-2027 Programban, az ATHU-0200109 mixAge projekt keretében valósult meg.